

14. ECCE HOMO

(Ján 19,4-6)

*

Ecce homo! (Ajhľa, človek!) boli prvé Pilátove slová, ktoré adresoval Židom, keď im ukázal zbičovaného Krista. Výrok Ecce homo, ktorý sa dá obtiažne vysvetliť, však zrejme nebol výzvou k ľudskosti a súcitu, hoci stredovek ho takto vnímal a Piláta ospravedľoval. Ten však viac razy dokázal svoju krutosť a bezcitnosť. Keď Ježiša ukazoval davu, mal na sebe iba červený vojenský plášť a posmešnú trňovú korunu. Bol pokorený, zoslabnutý bičovaním, plný krvi a prachu. Preto Pilátov výrok mal asi tento význam: Pozrite sa na tohto muža. Toto má byť váš kráľ?! Keď to videli najvyšší kňazi a služobníci, začali kričať: Ukrižovať, ukrižovať! Pilát však rozhnevane zvolal: Vezmite si ho vy a ukrižujte ho, lebo ja na ňom nenachádzam vinu (Ján 19,5).

V sociálne nepokojnom stredoveku bol námet obľúbený ľudovými vrstvami. Ojedinele sa objavuje už v 11.storočí a od renesancie bol často zobrazovaný všetkými európskymi maliarskymi školami. Je zobrazovaný buď ako naratívna scéna a súčasť *pašiového cyklu*, alebo v 15.storočí sa osamostatňuje devocionálny námet Krista s Pilátom. V talianskom a zaalpskom umení sa stretávame s devocionálnym typom v podobe polofigúry, poprsia alebo busty korunovaného Krista (Dieric Boutse, 1554; Tizian-nasledovník, 1550), určeným na rozjímanie.

Naratívne zobrazenie Ecce homo, často pod názvom **Ježiš ukazovaný davu**, sa odohráva vždy pred miestodržiteľským palácom, na balkóne, terase, lodžii, na schodisku (mramorové schody ako vzácnu relikviu priviezla zo Svätej zeme matka cisára Konštantína Veľkého, svätá Helena), ojedinele v okne budovy. V 16.storočí výnimočne zobrazovali celý obrovský palác so schodiskami, terasami, na ktorých sa postavy Piláta a Krista strácajú, podobne ako pri kompozíciách neskoršej renesancie *Svadba v Káne* alebo *Posledná večera*.

V klasickom ikonografickom type sú obaja hlavní hrdinovia pri sebe na vyvýšenom mieste (terasa, balkón). Pod nimi na ulici, pred palácom, sa zhromažďuje dav a žiada Kristovo ukrižovanie. Zúbožený Kristus je zobrazovaný vždy s posmešnými odznakmi kráľovskej dôstojnosti, ktorými ho obdarili vojaci: trňovou korunou a purpurovým plášťom, niekedy drží trstinové žezlo. Na obrazoch neskoršej gotiky mu z rán po bičovaní steká krv. Výraz tváre, ktorý bol pre umelcov vždy náročnou výzvou, je zvyčajne plný zľutovania nad nepriateľským davom pred ním. V ranom renesančnom maliarstve sa niekedy Kristus objavuje ako plačúca postava, nariekajúca, nie nad svojim fyzickým utrpením a ponížením, ale nad hriechmi ľudí, ktorí ho obkolesujú. Zatiaľ čo v raných kompozíciách 15.storočia stojí s rukami vpredu iba prekriženými, neskôr ho zobrazovali už so spútaným zápästím. Povraz môže mať uviazaný aj okolo krku. Pilát v honosnom odeve privádza Krista, alebo naňho ukazuje, zmierlivo mu kladie ruku na plece a pridáva plášť, aby davu ukázal jeho zbičované telo. Výnimočne v baroku Pilát aj sedí. V 15.storočí sa objavuje v Pilátových rukách nadpisová páska s textom Ecce homo.

Zoskupenie postáv pred palácom, žiadajúcich ukrižovanie, spočiatku tvorí iba hŕstka veľkňazov a služobníkov, neskôr ich počet narastá a premieňa sa na rozzúrený dav vyzbrojený kopijami a halapartňami. Niekedy, akoby predbiehali Pilátov rozsudok, ľudia nesú už aj kríž. Klasický ikonografický typ rozširujú Pilátovi vojaci na terase, jeho manželka v okne paláca, alebo nezúčastnení diváci, medzi nimi ojedinele aj Panna Mária, Mária Magdaléna a sv. Ján (oltár kostola sv. Jakuba v Levoči, 1508-1517).

V 15.storočí sa umelci snažili vystihnúť osobité rysy a vnútorný stav Vykupiteľa, v 15.-16.storočí výjav nadobudol žánrovosť, čo bolo dôsledkom prenikania grafických listov medzi ľudové vrstvy zásluhou šíriacej sa kníhtlače. Od 16.storočia splýva *Ecce homo* s typom *Trpiteľa*, kompozíciou so samotnou stojacou alebo sediacou postavou Krista. Súčasťou stredovekých kompozícií je často na obraze aj samotný nápis *Ecce homo*. Má formu nadpisovej pásky, ktorú drží Pilát, môže byť súčasťou Kristovej svätožiary, holandský maliar Hieronymus Bosch nápis namaloval na múr pretoria. V 16.storočí mohla výjav *Ecce homo* doplniť aj scéna *Umyvania rúk* (holandský maliar a grafik Henrick Goltzius, 1597). Námet *Ecce homo* nechýbal na žiadnej väčšej *Kalvárii* a väčšinou býval súčasťou tzv. svätých schodov/*Scala sancta*, ktoré boli podľa rímskeho vzoru (trojramenné schodisko kostola Santissimo Salvatore alla Scala na Lateráne) zriaďované v baroku po celej Európe. Postupom času typ *Ecce homo* zovšeobecnel a stal sa motívom ľudského utrpenia vôbec a bol dobovo aktualizovaný.

Názvy: Kristus v núdzi, Ajhľ'a človek, tal. Cristo mostrato al popolo, nem. Christo wird dem Volke gezeigt, angl. Behold the Man.